

Şebânkâreî'nin *Mecma'u'l-ensâb* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 909)

med b. Reşidüddin Fazlullah'a ithaf ettiği eserini 733 (1332-33) yılında yazdı, ancak vezirin evinin 736'da (1336) yıkılması yüzünden eser kayboldu. Bunun üzerine Şebânkâreî yeniden telife başladığı eseri Cemâziyelevvel 738'de (Aralık 1337) tamamladı. Bu nüsha ile Moğollar'a mensup Çobanlar (Süldüzler) ailesinden Pîr Hüseyin'e sunduğu 743 (1343) tarihli versiyonun nüshaları günümüze ulaşmıştır. Şebânkâreî'nin ölüm tarihine dair bilgi yoksa da Bosworth 759 (1358) yılı dolaylarında vefat ettiğini kaydetmektedir (*EP* [İng.], IX, 158).

Bazı kaynaklarda *Câmi'u'l-ensâb* ve *Bahrü'l-ensâb* adıyla anılan *Mecma'u'l-ensâb fi't-tevârih* bir genel tarih olup insanlığın, yıldızların ve tabiatın yaratılış hikâyeleriyle başlar. Eserde İslâm öncesi İran hükümdarları tarihi anlatıldıktan sonra İskender ile eski Yemen ve Irak krallarının ardından İslâmî dönemde özellikle müellifin memleketi Kirman, Hürmüz ve Yazd bölgelerinin yöneticileriyle ilgili önemli bilgiler verilir. *Mecma'u'l-ensâb*, Alp Tegin ile başlayan ve Hüsrev Şah'ın Alâeddin Gûri tarafından ortadan kaldırılmasına kadar gelen Gazneliler tarihi hakkında ayrıntılı ve orijinal bilgiler içermesi, Gazneliler'in kurucusu Sebük Tegin'in kendi hayatının ilk dönemlerini anlattığı ve oğlu Mahmud'a öğütler verdiği *Pendnâme*'nin metnini ihtiva eden tek eser olması bakımından

büyük önem taşır. Şebânkâreî, Sebük Tegin'in Zâbülistan'da Türkler arasındaki iktâ sisteminin düzenlenmesini anlattığı bölümde özgün açıklamalara yer verir. Eser, aynı zamanda güney Fars bölgesindeki (Şebânkâre) mahallî hânedanlar hakkında bilgi içeren ilk tarih kitabıdır. Şebânkâreî'nin ölümünden sonra Gıyâseddin b. Ali Feryümedî, esere Horasan bölgesinin VIII. (XIV.) yüzyıldaki mahallî hânedanları hakkında bir zeyil eklemiştir. *Mecma'u'l-ensâb* Feryümedî'nin zeyiliyle birlikte Âgâ Mîr Hâşim-i Muhaddis tarafından neşredilmiştir (Tahran 1363 hş./1984). Eserde yer alan *Pendnâme* önce M. Nazım tarafından Paris nüshası (Bibliothèque Nationale, Suppl. Persan, nr. 1278) esas alınarak İngilizce tercümesiyle birlikte yayımlanmış, daha sonra Erdoğan Merçil, Süleymaniye Kütüphanesi nüshasına (Yenicami, nr. 909) dayanarak eseri Türkçe tercümesiyle beraber neşretmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Rieu, *Catalogue*, I, 83-84; Browne, *LHP*, III, 103; Storey, *Persian Literature*, I, 84-85; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1269-1270; Cafer Hamidî, *Târih-i Nigârân*, Tahran 1372 hş., s. 243, 285; Ahmed-i Münzevî, *Fihristüvâre-i Kitâbâh-ı Fârsî*, Tahran 1374 hş., I, 645-646; C. E. Bosworth, "Early Sources for the History of the First Four Ghaznavid Sultans (977-1041)", *IQ*, VII/1-2 (1963), s. 18-20; a.m.f. – P. Jackson, "Şebânkâreî", *EP* (İng.), IX, 158-159; M. Nazım, "The Pand-Nâmah

of Subuktigin", *JRAS*, 1933, s. 605-628; Erdoğan Merçil, "Sebüktegin'in Pendnâmesi: Tanıtım, Farsça Metin ve Türkçeye Tercümesi", *İTED*, VI/1-2 (1975), s. 203-233; Şehdâd Haydarî, "Mülâhazâtü Pirâmûn-i Mecma'u'l-ensâb", *Keşhân-ı Endîşe*, sy. 32, Kum 1369 hş., s. 190-192.

RIZA KURTULUŞ

ŞEBBİR HASAN HAN

(Şebîr Hasan Han)

(1898-1982)

Pakistanlı şair.

5 Aralık 1898'de Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinin Melihâbâd iline bağlı Kanvalhâr kasabasında doğdu. Babası Nevvâb Muhammed Ahmed Han, dedesi Nevvâb Muhammed Ahmed Han Ahmed ve büyük dedesi Nevvâb Hisâmüddeve Fakîr Muhammed Han'dır. Divan sahibi bir şair olan büyük dedesi "Gûyâ" mahlasını kullanmıştır. Şebbîr Hasan Han daha çok "Cûş" (Djosh) mahlası ile şöhret kazanmıştır. Agra Saint Peter College'da eğitimini tamamlayan ve 1914 yılında Aligarh'taki Senior Cambridge sınavını kazanan Şebbîr Hasan babasının 1916'da vefatı üzerine eğitimini sürdürdü. Daha sonra Arapça ve Farsça öğrenmeye çalıştı. 1918'de felsefe tahsili için Bengalli ünlü filozof Tagore'un kurduğu Shantiniketan Üniversitesi'ne giriyse de altı ay sonra yine eğitimini bırakmak zorunda kaldı.

1925'te Haydarâbâd'da Osmanîye Üniversitesi bünyesinde yer alan Dârü't-terceme'nin edebiyat bölümü direktörlüğüne getirilen Şebbîr Hasan aleyhinde yürütülen faaliyetler yüzünden istifa etti. Bazı kaynaklarda Haydarâbâd nizamını eleştiren bir şiirinden dolayı görevine son verilerek sürgüne gönderildiği belirtilir. Şebbîr Hasan, Haydarâbâd'dan ayrılıp Dhôlpûr'a gitti ve burada Urduca bir dergi çıkardı, ardından derginin merkezini Delhi'ye taşıyarak 1936'dan itibaren *Kelîm* adıyla yayımını devam ettirdi. Dergide Hindistan'ın bağımsızlığını savunan yazılarıyla ün kazandı ve "şâir-i inkilâb" olarak tanınmaya başladı. Özgürlük hareketi içinde fiilen yer aldı, başta Nehru olmak üzere hareketin önderleriyle yakın ilişkiler kurdu. 1943-1948 yıllarında Hint film sektöründe müziklerin söz yazarlığını yaptı. 1947'de Hindistan'da İngiliz yönetiminin sona ermesinin ardından 1948-1955 yılları arasında Urduca resmî haftalık edebiyat dergisi *Âc-Kal*'in editörlüğüne getirildi. 1958'de Pakistan'a göç etti. Hindu çoğunluğunun baskısıyla Hintçenin öne çıkarılıp Urduca'nın

arka plana atılmasına bir tepki olarak Hindistan'dan ayrıldığı ve Nehru'nun çabalarının onu bu kararından vazgeçiremediği söylenmektedir. Karaçi'ye yerleşen Şebbîr Hasan şöhretini Pakistan'da devam ettirdiyse de ikonoklastik ve sosyalist fikirleri hoş karşılanmadı. Urduca'nın gelişmesine katkılarını Encümen-i Terakkî-i Urdû'da sürdürdü. 1972'de İslâmâbâd'a geçti ve 1973'te Millî Eğitim Bakanlığı'nda bir görevde getirildi. Uzun süren bir hastalığın ardından 22 Şubat 1982'de İslâmâbâd'da vefat etti.

Şiirde Aziz Leknevî'nin talebesi olan Şebbîr Hasan dokuz yaşında şiir söylemeye başlamıştır. En iyi gazel şairleri ve Urdu şiirinde modernizm hareketinin mimarları arasında kabul edilmiş, şiirlerinde ümitsizliği ve korkaklığı şiddetle eleştirerek ümide ve kendine güvene vurgu yapmıştır. Temelde romantik bir şair olup âfâkî güzellikten ziyade güzelliğin dış unsurlarına ağırlık vermiştir. Şiirlerinde yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal çalkantılarını canlı bir şekilde yansıtmaya devrin olaylarının izini sürmeyi mümkün kılmıştır. "Şâir-i inkılâb" yanında şiirlerindeki coşku ve heyecan dolayısıyla "şâir-i şebâb" ve şiirdeki üstün yeteneği sebebiyle "şâir-i a'zam" unvanlarını almıştır. Geçimini sağlayabilmek için Hindistan'ın Bombay şehrinde film endüstrisi için birçok şarkı sözü kaleme almış olması bazı edebiyatçılar tarafından eleştirilmesine yol açmıştır (Mahmûd Birelvî, s. 207).

Manzum Eserleri: 1. *Rûh-i Edeb* (Bombay 1920); *Naş u Nigâr* (Delhi 1936); *Şu'le u Şebnem* (Delhi 1936); *Cünûn u Hikmet* (rubâîler, Delhi 1937); *Fikr ü Neşât* (Delhi 1937); *Harf u Hikâyet* (Lahore 1938); *Âyât u Nağamât* (Lahore 1941); *Arş u Ferş* (Bombay 1941); *Râmiş ü Reng* (Bombay 1945); *Vakt ki Âvâz* (Bombay 1946); *Sünbül ü Selâsîl* (Bombay 1947); *Seyf ü Sebû* (Bombay 1947); *Surûd u Hurûş* (Delhi 1952); *Semûm u Sebâ* (Karaçi 1955); *Ṭulû'-i Fikr* (Karaçi 1957); *Mûcid ü Müfekkîr* (Leknev, ts. [1962?]); *İlhâm u Efkâr* (Lahor 1966); *Nücûm u Cevâhir* (Karaçi 1967); *Cûş Melihâbâdî Ki Mersîye* (ed. Demîr Ahter Nakvî, Karaçi 1980); *Mihrâb u Mizrâb* (Lahore 1993). **Mensur Eserleri:** *İşârât* (*Kelîm* dergisinde yayımlanan makaleleridir; Delhi 1942; Allahâbâd 2001); *Yâdûn ki Berât* (otobiyografisidir; Leknev 1972); *Maḳâlât-ı Cûş* (ed. Seher Ensârî, Karaçi 1982); *İntihâb-ı Kelâm-ı Cûş* (haz. İsmet Melihâbâdî, Leknev 1983). Eserlerinin bir kısmı *İntihâb-ı Külliyyât-ı Cûş* adıyla Fazl-ı İmâm (New

Delhi 1998) ve tamamı *Külliyyât-ı Cûş Melihâbâdî* adıyla İsmet Melihâbâdî (New Delhi 2007) tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca Hâce Târîk Mahmûd (Khawja Tariq Mahmood) şiirlerinden seçmeleri asıl metinleriyle birlikte İngilizce'ye çevrilmiştir (*Selected Poetry of Josh Malihabadi*, New Delhi 2007).

BİBLİYOGRAFYA :

Serdâr Ca'ferî, *Teraḳḳî-pesend Edeb*, Aligarh 1957, s. 145-166; Seyyid Abdullah, *Urdû Edeb: 1857-1966*, Lahor 1967, s. 141-143; Ceylânî Kâm-rân, "Diğer Şu'arâ", *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1972, X, 98-100; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 519-522; M. Cemil Ahmed, *Urdû Şâ'iri Par Eyk Nazar*, Karaçi 1985, s. 447-460; Mahmûd Birelvî, *Muhtaşar Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 207-208; Nâhid Kâsimî, *Cedit Urdû Şâ'iri meyn Fitrat-nigârî (1874 sê 2000 tak)*, Karaçi 2002, s. 261-288; Fermân Fethpûrî, *Cûş Melihâbâdî aor Firâk Gûrakhpûrî*, Lahor 2006; a.mlf., *Cûş Melihâbâdî aor Un kâ Tagaz-zûl, Urdû Şâ'iri aor Pâkistânî Mu'âşere*, Lahor 2007, s. 41-50; Munibur Rahman, "Shabbir Hasan Khân Djosh", *EP* (Ing.), IX, 161-162.

HALİL TOKER

ŞEBİB b. ŞEYBE

(شبيب بن شيبه)

Ebû Ma'mer Şebîb b. Şeybe b. Abdillâh b. Amr b. el-Ehtem et-Temîmî el-Minkarî el-Basrî (ö. 170/786 [?])

Özdeyişleriyle tanınan hatip ve ahbâr râvisi.

Basra'da doğdu ve hayatının önemli bir kısmını burada geçirdi. Aslen Necidli olup Benî Temîm'in Sa'd b. Zeydi Menât kolunun Minkar b. Abîd boyuna mensup bulunan, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde şair ve hatip olarak tanınan Amr b. Ehtem (Sinân) el-Minkarî'nin soyundandır. Ünlü hatip ve şair Hâlid b. Safvân ile kardeş çocuklarıdır. Soyundan çok sayıda hatibin yetiştiği (Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 355) büyük dedeleri Sinân el-Ehtem b. Sümeyy'e izâfetle İbnü'l-Ehtem künyesi ve Ehtemî nisbesiyle de anılan bu iki hatip birçok edebî mecliste beraber bulundu, ancak ilişkileri her zaman güzel yürümedi (*a.g.e.*, I, 340). Şebîb b. Şeybe, hayatının Basra'daki döneminde Basra valileri Bilâl b. Ebû Bürde, Süleyman b. Ali ve oğlunu kızıyla evlendirdiği Basra Kadısı Sevâr b. Abdullah ile münasebet kurdu (Vekî', II, 31-32; Hatîb, IX, 276); Mu'tezile'nin kurucularından Amr b. Ubeyd ile tartışmalara girdi (Hatîb, IX, 277). Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik'in vefatı üzerine II. Velîd'in halife seçildiği 125 (743) yılında hacca giden

Şebîb, Mescid-i Harâm'da müstakbel Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr ile görüştü, kendisine Abbâsîler'in hilâfete gelmesine ve diğer konulara dair sorular sordu, o da sır olarak kalması şartıyla cevaplar verdi (İbn Abdürabbih, V, 106-110). Mansûr hilâfete gelince Şebîb Basra emniyet teşkilâtının (şurta) başına getirildi (Vekî', II, 60). Bu görevi sırasında halkın meseleleriyle ilgilendi ve asalet sahibi bir kimse olarak tanındı. Daha sonra yeni kurulan başşehir Bağdat'a giden Şebîb, Abbâsî sarayında Halife Mansûr ve Mehdî'nin nedimliğini yaptı ve edebiyat meclislerinde itibar gördü (Sa'leb, II, 481). Burada saray ve çevresiyle yakın ilişki içinde yirmi yıl kadar yaşamaya ahbâr ve anekdot alanında kendisine zengin malzeme toplama imkânı sağladı. Ardından Basra'ya dönen Şebîb, Zehebî'ye göre 160'lı yılların sonlarına doğru vefat etti (*Târîhu'l-İslâm*, s. 257). İbn Hacer onun ölüm tarihini 170 (786) (*Tehzîb-ü't-Tehzîb*, IV, 308), İbnü'l-İmâd 162 (778-79) olarak (*Şezerât*, II, 285) kaydeder.

Şebîb b. Şeybe kendi özdeyişlerinin aydın kesimin dilinde dolaştığına şahit olmuştur. Kaynaklarda öğüt, tâziye, genel ahlâkî konular ve diğer bazı hususlarda özlü sözleri aktarılan Şebîb, Câhiz'e göre sözün başından çok sonunun mükemmel olmasına itina gösteren, başka hatiplerin uzun ifadelerle anlattıkları şeyleri birkaç kelimeyle kapsamlı biçimde dile getirme yeteneğine sahip olan biriydi. Yine Câhiz'e göre diğer edip ve hatipler için başında tekellüften, gereksiz sözlerden kendilerini almadıkları halde Şebîb baştan itibaren yalın, özlü, tatlı ve zarif bir anlatım üslubunu yakalamıştır (*el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 112-113). Her zaman düzgün ve kibar konuşmayı (edep) tavsiye eden Şebîb iyi bir edebî katmerli soyluluktan daha üstün olduğunu söylerdi (Sa'leb, I, 257). Şebîb edebî "adam olma"nın delili, aklın gelişmesinin teminatı, gurbette arkadaş ve meclislerde ödül olduğuna ifade ederek onu elde etmenin gerekliliğini vurgulamıştır (Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 351-352). Öldüğünde ailesine tâziyeye gelen kadı ve hadis râvisi Sâlih b. Beşîr el-Mürri, "Halifelelerin edebiyatçısı, fakirlerin dostu ve gariplerin kardeşi olan Şebîb'e Allah rahmet eylesin" demiştir (*a.g.e.*, I, 113). Şebîb b. Şeybe, İbn Sîrîn, Atâ b. Ebû Rebâh, Muâviye b. Kurre gibi şahsiyetlerden hadis nakletmiş, kendisinden Asmaî, Ebû Muâviye Yezîd b. Zürey', Müslim b. İbrâhim rivayette bulunmuş ve hadis otoritelerince sika kabul edilmiştir (İbn Hibbân, I, 363; Hatîb, IX, 278; İbn Hacer, IV, 308).